

Diktátorok egymás közt

Nemrég kezembe kerültek Hans von Herwarth feljegyzései. A Moszkvában hosszú éveken át dolgozó diplomata – az 1940-es években egy náciellenes illegális kör tagja – hivatalból jelen volt 1939. augusztus 23-án, amikor a Harmadik Birodalom külpolitikáját irányító von Ribbentrop megérkezett a szovjet fővárosba. Von Herwarth aznap feljegyezte a német követség egyik munkatársának hozzá intézett szavait: "Nézd, milyen szívélyesen üdvözlik NKVD-beli kollégáikat a külügyminiszterünk kíséretében érkezett Gestapo-tisztek. Máris örülnek, hogy ezentúl közösen dolgozhatnak. Képzeld el, mi lesz, ha majd kicserélik a dossziéikat..."

A szövetségesek mézeshetei

A két diktátor komoly együttműködésre készült. Hitlernek jól jött, hogy a Molotov–Ribbentrop-paktum megkötését követően megindulhatott Lengyelország ellen, mert a Szovjetunió semlegesítése után nem kellett tartania a kétfrontos harc nehézségeitől. Sztálin pedig olyan szövetségest nyert a Führer személyében, aki gálánsan szabad kezet adott neki a balti államokban, Finnországban és Romániában. A George Orwell által "rokon lelkű útonállóknak" aposztrofált szövetségesek részt vettek egymás felfegyverzésében, és fontos stratégiai anyagokat szállítottak a másik félnek. Sőt egy nemrég közzétett titkos parancsban Vaszilevszkij – a későbbi marsall – 1939 szeptemberében utasította beosztottjait, hogy a Vörös Hadsereg előrenyomulásakor nyújtsanak segítséget a szövetséges német csapatoknak. Sztálin és néhány bizalmasa pedig elrendelte a lengyel tisztikar fizikai kiirtását, amelyet később "katyni tömegmészárlásként" ismert meg – már amennyire megismert – a világ. Ez időrendben elgondolkodtató módon egybeesett a lengyelországi megszálló német hatóságok által elrendelt letartóztatási és kivégzési hullámmal. Zakopanében azután, egy külön e célból megrendezett tanácskozáson, tényleg "aktákat cseréltek" a Gestapo és az NKVD képviselői. A Molotov szovjet kormányfővel 1940 novemberében folytatott berlini tárgyalásain Hitler már azt is felvetette, hogy az olajban gazdag iraki és iráni területekért cserében Moszkva hivatalosan csatlakozzon a Berlin–Róma–Tokió tengelyhez. Sztálin azonban nemet mondott, mert kevesellte a koncot: bulgáriai, törökországi tényeresre, újabb finnországi és romániai hódításokra tört. E helyett azonban a következő év nyarán megkezdődött a Barbarossa terv végrehajtása: a hitleri Németország megtámadta a Szovjetuniót. Sztálin és Hitler sohasem találkozott. Igaz, ismerünk egy amerikai külügyi (hírszerző) jelentést a két politikus állítólag Lvovban lezajlott, szupertitkos személyes megbeszéléseiről.

A Rooseveltnél elnök asztalára került jelentés forrása azonban alighanem brit körökből származó dezinformáció.

Kölcsönös tisztelet

Annyi viszont tény, hogy a két diktátor élete végéig különös érdeklődéssel, helyenként rejtett respektussal viseltetett egymás iránt. A náci vezér egy alkalommal "a maga módján zseniális fickónak" nevezte Sztálint, akinek gazdaság- és társadalompolitikája elismerést érdemel. A háború vége felé pedig, konfrontálódva a Wehrmacht vezetőivel, Hitler már egyenesen irigyelte a szovjet pártvezért, amiért az 1930-as évek végén lemészárolta a Vörös Hadsereg szinte teljes parancsnoki állományát. Hitler bomló agyában ekkor már sokkal pozitívabb kép élt az "ázsiai" Sztálinról – aki ellen egyébként több merényletet tervezett –, mint az általa fizikailag gyűlölt Churchillről vagy Rooseveltről, "a plutokraták lakájairól". Ezzel szemben a szovjet diktátor – aki egy Berlinbe küldött táviratában "vérrel megpecsételtnek" nevezte a német és a szovjet nép kapcsolatát – még régi barátai körében is csak ritkán adott hangot a Hitlerről alkotott véleményének. Pedig színes ceruzával és tollal készült jegyzeteiből kitűnik, az 1930-as évek elején többször végigpásztázta a Mein Kampf szövegét. Példa értékűnek tartotta, ahogy 1934 júniusában, "a hosszú kések éjszakáján" – érdekes módon alig öt hónappal a hasonló célt szolgáló leningrádi Kirov-gyilkosság előtt – Hitler végzett a potenciális vetélytársának vélt Röhmmelel és híveivel. A náci ideológia alapvetésének orosz kiadását azonban Sztálin, talán éppen a sajátos egybeesések miatt, leállította.

A Hitler-dosszié

A Szovjetunió elleni német támadás után egyébként a Kreml urának is volt egy alaposan előkészített terve Adolf Hitler likvidálására. Ezt a sztálingrádi csata után lefújta ugyan, de még a politikus halála után is izgatta a Führer személyisége. Ezért a szovjet katonai kémelhárítás, a Szmers alakulataival Ausztriából Moszkvába vitette a rokonait; ők azonban semmi érdemlegeset nem tudtak róla mondani. Jóval megbízhatóbb informátornak bizonyult Olga Csehova filmdiva – a náci elit üdvöskéje, egyben szovjet kémnő –, érte Sztálin különgépet küldött Berlinbe, hogy meséljen a szovjet pártvezéreknek Hitlerről. A legfontosabb forrás azonban az a csupán egyetlen példányban készült összegzés volt, amelyet a szovjet politikai rendőrség néhány jó tollú tisztje készített Sztálinnak Hitler fogságba esett személyes adjutánsának és inasának vallomása alapján. A könyv, amely A Hitler-dosszié címen nemrég magyarul is napvilágot látott, lebilincselő olvasmány. Főleg, mert a napnál

világosabb, hogy ha az embermilliókat elpusztító két diktátor között számos különbség is volt, egy ponton túl "csereszabatosak" egymással.

Megjelent: Magyar Hírlap, 2007. 02. 02.